

Використана література:

1. Лист Державної судової адміністрації щодо кількості засуджених за ст. 388 КК України : від 26.02.2010 р., № 14-1097/10.
2. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Загальна характеристика злочинів у сфері службової діяльності / П.П. Андрушко, А.А. Стрижевська // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2005. – № 9. – 328 с.
3. Горелик А.С. Преступления против правосудия / А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 491 с.
4. Гулый А.А. Уголовная ответственность за незаконные действия в отношении имущества, подвергнутого описи или аресту либо подлежащего конфискации: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / А.А. Гулый – М.: РГБ, 2007. – 195 с.
5. Вирок Центрального-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області. Справа № 1-127/07// Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим електронного доступу <http://reyestr.court.gov.ua>
6. Маслак Н.В. Уголовная ответственность за злоупотребление властью или служебным положением в системе мер борьбы с коррупцией / Н.В. Маслак // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Випуск восьмий / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.І. Борисова та ін. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – С. 218-243.
7. Навроцький В. Кримінальне право України. Особлива частина: [курс лекцій] / В'ячеслав Навроцький. – К.: Знання, 2000. – 48 с.

УДК 343.23

О.Ю. Камишанський

**КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ
РОЗКРАДАНЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ЛУГАНСЬКОЇ ТА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)**

У статті розглядаються класифікації способів вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості, переваги та недоліки їх будови. Після чого наводиться авторське бачення такої класифікації.

Ключові слова: *класифікація способів вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості; способи підготовки, вчинення та приховування злочину; розкрадіння бюджетних коштів.*

В статті розглядаються класифікації способів совершення хищений бюджетных средств на предприятиях угольной промышленности, преимущества и недостатки их строения. После чего приводится авторское виденье такой классификации.

Ключевые слова: *классификация способов совершения хищений бюджетных средств на предприятиях угольной промышленности; способы подготовки, совершения и сокрытия преступления; хищение бюджетных средств.*

In the article classifications of methods of feasance of thefts of budgetary facilities are examined on the enterprises of coal industry, advantages and lacks of their structure. Author vision over of such classification is whereupon brought.

Keywords: *classification of methods of feasance of thefts of budgetary facilities on the enterprises of coal industry; methods of preparation, feasance and concealment of crime; theft of budgetary facilities.*

Фінансування державних підприємств вугільної промисловості України, які підпорядковані Міністерству енергетики та вугільної промисловості, здійснюється з державного бюджету. Відповідно до частини сьомої статті 20 Бюджетного кодексу України [1] Кабінет Міністрів України затвердив Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної та торфодобувної промисловості [2]. Згідно п. 4 вказаного Порядку бюджетні кошти повинні бути використані з метою підвищення ефективності функціонування вугільної промисловості шляхом виконання робіт і здійснення заходів з підготовки до ліквідації вугледобувних, вуглеробних і торфодобувних підприємств і заходів з ліквідації (юридичної, фізичної) таких підприємств, забезпечення утримання водовідливних комплексів у безпечному стані [2]. Бюджетні кошти, які виділяються для досягнення вказаних цілей, дуже часто стають предметом злочинного посягання розкрадачів-розпорядників (замовників) та розкрадачів-підрядників (поставщиків). Таке штучне "недофінансування" вугільної галузі виключно негативно відбивається на її сталому розвитку та призводить до таких шкідливих наслідків, як: тотальна зношеність парку гірничошахтного устаткування; погіршення умов праці; порушення правил безпеки при проведенні видобувних та пов'язаних з цим робіт; зайве, нецільове та нерациональне витрачання бюджетних коштів. Враховуючи вказане, метою даної статті є висвітлення способів вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості (за матеріалами Луганської та Донецької областей).

Таку наукову категорію, як спосіб скоєння злочину, з криміналістичних позицій досліджували такі провідні українські вчені, як: В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовський, М.В. Салтєвський, М.Я. Сегай, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько, відомими зарубіжними дослідниками є: Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.Б. Вехов, Л.Я. Драпкін, Г.Г. Зуйков, Є.П. Іщенко, В.Я. Колдін, М.П. Яблоков та інші. Їх дослідження безперечно представляють теоретичну і практичну значущість, але, на нашу думку, не знайшли достатнього висвітлення способи вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості.

У дисертаційних дослідженнях Б.Г. Розовського "Розслідування та попередження розкрадань державного майна у вугільній промисловості" (1967 р.) [3] та О.О. Титаренка – "Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект)" (2006 р.) [4] у свій час зверталася увага на способи вчинення економічних злочинів у вугільній промисловості. Вказані дисертаційні дослідження є актуальними, досить цікавими та повними, але: перше з названих, частково втрачає свою актуальність з урахуванням змін у соціально-економічному житті країни та часу, що минув; а друге, висвітлює найбільш поширені способи вчинення економічних злочинів, які пов'язані з особливістю функціонування підприємств цієї промисловості, виключно з позицій кримінології, що не дає достатньої та прийнятної інформації для результативного її використання у розслідуванні. Разом з цим зазначимо, що побудова сучасної дієвої методики розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості неможлива без відомостей, які докладно відображають вказану злочинну діяльність. Тож, проведення сучасного криміналістичного дослідження способів вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості, що підкріплюється матеріалами кримінальних справ Луганської та Донецької областей, є обґрунтовано необхідним.

Спосіб скоєння злочину розглядається багатьма науками юридичного циклу, але як влучно помітив Г.Г. Зуйков: "На відміну від кримінально-правового і кримінально-процесуального понять "способу скоєння злочину" його криміналістичне поняття і значення є найширшими і ємними" [5, с. 11]. У криміналістиці було сформоване вчення про спосіб скоєння злочину, який став одним з основних елементів та зайняв центральну частину криміналістичної характеристики за вираження функціональної сторони злочинної діяльності [6, с. 688-689].

Особливо важливу роль даних про спосіб вчинення злочину на практиці важко переоцінити. Н.П. Яблоков з цього приводу зазначає, що чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб скоєння злочину, тим успішніше йтиме його розкриття, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню імовірних слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть вчинити злочин, про окремі істотні деталі механізму і властивості інших елементів криміналістичної характеристики [7, с. 67]. З цим неможна не погодитись, бо дії з приготування до злочину, його скоєння і приховування в більшості випадків визначають весь злочинний механізм [8, с. 102-103]. Завдяки цьому практика йде саме по шляху невідкладного пошуку криміналістично значимої інформації, що спрямований на виявлення відомостей про спосіб скоєння злочину.

Так склалося, що вчені-криміналісти розглядали спосіб скоєння злочину в широкому (Р.С. Белкін, Л.Я. Драпкін, Г.Г. Зуйков, О.Н. Колесниченко, М.П. Яблоков) і вузькому (О.М. Васильєв, В.П. Копмаков) аспектах. Така криміналістична категорія в широкому значенні складає трьохланкову систему дій, що пов'язані з підготовкою, скоєнням і приховуванням злочину. У вузькому значенні мається на увазі тільки безпосереднє вчинення злочину. За слушними міркуваннями В.Ф. Єрмоловича "як обмеження тут може виступати момент закінчення злочину" [9, с. 41].

Особливу позицію по відношенню до способу скоєння злочину має Р.С. Белкін. Під способом скоєння злочину він розуміє систему умисних дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, що охоплюється єдиним злочинним задумом, детерміновану психофізичними якостями особи злочинця (його співучасників) і вибіркоким використанням ним (ними) відповідних умов, місця, часу, а також врахуванням можливих дій (бездіяльності) з боку потерпілого, інших осіб [10, с. 359]. Специфіка визначення полягає у врахуванні злочинцем можливих дій (бездіяльності) з боку потерпілого, інших осіб, що на практиці буває не так вже і часто.

Дослідивши все різноманіття точок зору вчених на поняття, зміст, структуру способу скоєння умисного злочину ми визначили найприйнятнішу та авторитетну позицію Г.Г. Зуйкова до якої і приєднуємося. Позиція цього вченого відносно способу скоєння злочину має міцне підґрунтя завдяки проведенню глибокого комплексного дослідження цієї наукової категорії. "Спосіб скоєння злочину - це система дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, детермі-

нована умовами зовнішнього середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з виборчим використанням відповідних засобів та умов місця і його часу" [5, с. 205]. Визначення способу скоєння злочину сформоване Г.Г. Зуйковим у 1970 році було настільки вдалим, що не викликало жодних заперечень наукової спільноти [11, с. 52; 12, с. 94], і є актуальним аж до сьогодні.

При вивченні спеціальної літератури нами було визначено, що способи вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості вже досліджувалися. Як правило, результатами таких досліджень було формування певних загальних класифікацій способів вчинення економічних злочинів, серед яких були і розкрадання. Розглянемо наприклад, класифікацію типових способів злочинів для вугільної промисловості, яка була розроблена співробітниками УДСБЕЗ УМВС України в Луганській області: *"Характерними видами злочинів при закупівлі гірничошахтного обладнання за бюджетні кошти: 1) закупівля гірничошахтного устаткування, яке було у використанні під видом нового; 2) закупівля гірничошахтного устаткування, яке за ціною перевищує ринкову; 3) проведення безтоварної операції; 4) проведення фіктивних тендерних торгів; 5) завищення обсягів бюджетного фінансування шляхом включення до плану бюджетного фінансування завищених обсягів необхідного устаткування; 6) закупівля неякісного устаткування; 7) нецільове використання бюджетних коштів"* [13, с. 5]. На нашу думку, в цій класифікації не коректно розмежовуються дії злочинців-розкрадачів бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості, що свідчить про відсутність критерію-ознаки при її побудові. Через це ми вважаємо вказану класифікацію невдалою. Однак підхід до формування класифікації є правильним, тобто, на нашу думку, доцільно розглядати розкрадання у вугільній промисловості відповідно до напрямків господарської діяльності підприємства.

Іншу класифікацію способів вчинення економічних злочинів у вугільній промисловості має О.О. Титаренко. Вчений виділяє наступні способи: викрадання товарно-матеріальних цінностей (далі ТМЦ) за участю службових осіб; незаконними діями щодо нарахування на підприємствах вугільної галузі заробітної плати, премій та регресів; нецільовим використанням бюджетних коштів; неправильним списанням основних засобів на підприємствах вугільної промисловості шляхом зловживанням службовим становищем; укладанням службовими особами фіктивних або економічно невігідних угод на закупів-

лю обладнання та інших ТМЦ у комерційних структур; порушеннями правил надання певних приміщень вугледобувних підприємств в оренду комерційним структурам; ухиленням від сплати податків, вчиненими службовими особами вугледобувних підприємств; шахрайством з фінансовими ресурсами; зловживанням службовими особами під час реструктуризації вугледобувних підприємств та під час виконання програми соціального захисту вивільнюваних працівників цих підприємств [4, с. 14].

Класифікація О.О. Титаренка відрізняється більшою повнотою, проте не є досконалою, бо по-перше, наведені позиції не виключають одна одну; по-друге, відчувається кримінологічний характер класифікації, де вказуються разом зі злочинами інші можливі не кримінально-карні правопорушення, як-то "порушення правил надання певних приміщень в оренду".

Класифікація способів розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості, що відображає нашу точку зору, одночасно повинна базуватися на термінах ст. 191 КК України - як спеціальної норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та враховувати специфічні напрямки господарської діяльності досліджуваних підприємств відповідно. Доцільно також зважати на п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 10 "Про судову практику у справах про злочини проти власності", що вказує на предмет привласнення та розтрати, як на лише те чуже майно (у нашому випадку бюджетні кошти), яке було ввірене винній особі чи перебувало в її законному віданні, тобто таке майно, що знаходилося в неї на законних підставах і стосовно якого вона здійснювала повноваження щодо розпорядження, управління, використання ... [14].

Беручи до уваги викладене, принципи системного підходу до пізнання дійсності явищ, а також вивчені кримінальні справи, способи розкрадань (привласнення, розтрати та заволодіння шляхом зловживання службовим становищем) бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості [15, с. 109], вчиняються шляхом: 1) незаконного нарахування та виплати заробітної платні, доплат та премій за роботи, які фактично не виконувались (розтрата бюджетних коштів з фонду заробітної платні). Вказаний спосіб стає можливим завдяки безпідставному одержанню державної підтримки для вугледобувного підприємства, через завищення прогнозних збитків за певний період

та завищення обсягів добичі вугільної продукції; 2) закупівля гірничошахтного устаткування, яке було у використанні під видом нового; 3) закупівля гірничошахтного устаткування, яке за ціною перевищує ринкову (без оголошення, що друкується у "Віснику галузевих закупівель"); 4) закупівля неякісного устаткування чи такого, що за своїми якостями не може експлуатуватися на даному підприємству вугільної промисловості; 5) фіктивна закупівля спеціального обладнання, гірничошахтного устаткування, паливно-мастильних матеріалів, витратних матеріалів. Тобто проведення так званої "безтоварної операції" чи постачання "повітря"; 6) привласнення чи розтрата бюджетних коштів, які призначені для проведення екологічних заходів при реструктуризації підприємств вугільної промисловості через: 6.1) завищення обсягів проведених робіт; 6.2) виконання робіт не в повному обсязі; 6.3) складання актів виконаних робіт (Ф-2) по заходах, які взагалі не проводилися; 7) нарахування та видача регресної грошової допомоги на померлих осіб; 8) безпідставна виплата регресної грошової допомоги після закінчення терміну дії довідки-висновку МСЕК.

Саме така класифікація, на наш погляд, найточніше відображає дії, які відносяться до способів розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості. Необхідно також визнати, що остаточний перелік протиправних дій у даній галузі промисловості, визначити неможливо, оскільки способи вчинення розкрадань бюджетних коштів постійно розвиваються, еволюціонують, прогресують та все ж віддзеркалюються протиправними діяннями в зовнішньому середовищі, що дозволяє їх вивчати та будувати ефективну дієву методику розслідування вказаних злочинів.

Використана література:

1. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 50-51. - Ст. 572.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2011 р. № 236 "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної та торфодобувної промисловості, який затверджений" // Офіційний вісник України. - 2011. - № 20. - Ст. 823.
3. Розовський Б.Г. Розслідування та попередження розкрадань державного майна у вугільній промисловості (за матеріалами УРСР) : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Розовський Борис Григорович. - К., 1967. - 330 с.

4. Титаренко О.О. Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / О.О. Титаренко. - К., 2006. - 20 с.

5. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Г.Г. Зуйков. - М., 1970. - 305 с.

6. Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская; под ред. Р.С. Белкина. - М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА * М, 1999. - 990 с.

7. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения) / Н.П. Яблоков. - М.: Изд-во МГУ, 1985. - 97 с.

8. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. - Харьков: Консум, 1999. - 480 с.

9. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. - Минск: Амафeya, 2001. - 304 с.

10. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. - М.: Юристъ, 1997. - 480 с.

11. Гаврилин Ю.В. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений. Курс лекций / Ю.В. Гаврилин, Н.Г. Шурухов; Под ред. Н.Г. Шурухова - М.: Книжный мир, 2004. - 468 с.

12. Тищенко В.В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования / В.В. Тищенко // Актуальные проблемы криминалистики. Материалы международной научно-практической конференции (Харьков - 2003). - С. 94-96.

13. Методичні рекомендації щодо викриття злочинів у вугільній галузі. - Луганськ: УДСБЕЗ УМВС України в Луганській області. - 2010. - 25 с.

14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 10 "Про судову практику у справах про злочини проти власності" // Режим доступу - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010700-09>

15. Дудников А.Л. Проблемы систематизации способов преступлений, совершаемых в сфере экономической деятельности / А.Л. Дудников // Материалы международной научно-практической конференции "Актуальные проблемы криминалистики", (Харьков - 2003). - С. 109-111.